

УДК [061.22:351.853]:930.25(477)

Л. Д. ФЕДОРОВА*

**ВНЕСОК КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ
І МИСТЕЦТВА У РОЗВИТОК АРХІВНОЇ СПРАВИ
В УКРАЇНІ (1910-і рр.)**

Розглянуто архівну діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, спрямованої на формування централізованої системи архівних установ, розробку теоретичних засад архівознавства України, збереження документальних пам'яток.

Ключові слова: Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва; Київська вчена архівна комісія; архівна справа; документальні пам'ятки.

У ХІХ – на початку ХХ ст. документальні джерела в Україні були розпорошені по численних відомчих архівах, які не могли впоратися з масою накопичених справ і тому знищували писемні пам'ятки, вважаючи їх непотрібними для поточного діловодства. Відомі, наприклад, такі факти, що 1852 р. Катеринославське губернське правління знищило 66 886 справ періоду 1772–1779 рр., в Одесі впродовж 1850–1869 рр. така сама участь спіткала 103 017 справ.¹ Заснована 1834 р. у Санкт-Петербурзі Комісія для видання історичних пам'яток (пізніше – Археографічна) з самого початку своєї діяльності вимагала від провінційних архівів передавати стародавні та найцінніші матеріали. Тоді Київ і Україна втратили цілий корпус безцінних джерел. Разом з тим, постановка архівної справи в Україні була настільки недосконалою, що багатьом архівам не вдалося передати цінні матеріали до Санкт-Петербургу, тому що їх спочатку треба було розібрати та систематизувати. Не існувало централізованої мережі архівів, бракувало фахівців-архівістів, належну матеріальну базу архівних установ не було створено. Документальні пам'ятки досить часто зберігалися у непристосованих приміщеннях, що призводило до їх псування й загибелі.

Створена в 1843 р. київська Тимчасова комісія для розгляду давніх актів при генерал-губернаторі мала завдання проаналізувати архіви присутствених місць і монастирів Київської, Подільської та Волинської губерній (1921 р. увійшла до складу Археографічної комісії ВУАН). Впродовж свого існування вона скомплектувала величезні колекції цін-

* Федорова Лариса Данилівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України.

ного актового і документального матеріалу, головним чином з історії Правобережної України, які зберігалися в Київському центральному архіві давніх актів, заснованому у 1852–1854 рр. У кінці XIX ст. тут було зосереджено близько 6 тис. актових книг Наддніпрянської України і 500 тис. окремих документів з історії країни.²

Значну роль у справі впорядкування місцевих архівів та зберігання цінних документів відігравали на початку XX ст. губернські вчені архівні комісії. В Україні їх було створено на той час п'ять: Таврійську у Сімферополі (1887 р.), Чернігівську (1896 р.), Херсонську (1898 р.; 1915 р.), Катеринославську і Полтавську (обидві – 1903 р.).³

Проблеми збереження пам'яток архівного значення непокоїли багатьох учених і громадських діячів, постановка архівної справи в державі викликала критику з боку історико-краєзнавчих товариств, які займалися архівною діяльністю. Вагому роль у розробці теоретичних засад історичного архівознавства та централізації архівної справи в Україні відіграло Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва, статут якого зареєстровано 11 березня 1910 р. Метою нової громадської структури було визначено “розшукування та охорона всілякого роду пам'яток старовини і мистецтва”, територією діяльності – Бессарабська, Волинська, Гродненська, Катеринославська, Київська, Люблінська, Мінська, Подільська, Полтавська, Чернігівська та Херсонська губернії.⁴

З ініціативи члена Ради товариства О. Мердера (з 1912 р. – голова Розпорядчого комітету) питання незадовільної постановки архівної справи у так званому Південно-Західному краї розглядалося Радою 7 грудня 1911 р. Він повідомив про огляд діловодства Подільського губернського правління і поліцейських управлінь губернії і, як з'ясувалося, описи архівних справ відсилалися на розгляд ученої архівної комісії іншої губернії, яка не входила до складу Південно-Західного краю. Наслідком стало знищення справ. Як приклад, він навів випадок зі справами Будівельного комітету Подільської губернії XVIII ст., що містили величезну кількість цікавих матеріалів (про будівництво доріг, мостів, будинків у поверненому від Польщі краї), дозвіл на знищення яких дала Вчена архівна комісія Бессарабської губернії. О. Мердер вважав, що у містах, де є університети, не повинно бути таких комісій. Наприклад, у київському Університеті св. Володимира діяла Тимчасова комісія для розгляду давніх актів. Отже, бажано, щоб архіви всіх установ Південно-Західного краю розглядалися аналогічними вченими установами. Рада ухвалила рішення про те, щоб звернути увагу губернаторів на стан архівів і затримати їх висилання до учених архівних комісій інших губерній. Товаришу голови товариства В. Іконникову, члену Ради М. Довнар-Запольському та члену товариства, директору Київського центрального архіву давніх актів І. Каманіну доручили вивчити проблему передачі архівів до місцевої вченої установи.⁵

27 грудня 1911 р. Рада заслухала доповідь І. Каманіна про організацію вчених архівних комісій. На початку ХХ ст. у Києві діяло вже кілька вчених товариств, які розшукували матеріал для наукової роботи. Об'єднання наукових сил і концентрація історичного архівного матеріалу, на думку І. Каманіна, найкраще могли б досягнуті шляхом заснування в Києві Вченої архівної комісії. Ті комісії, що вже діяли в державі, на думку вченого, не мали ні досвіду керівництва, ні підсобників, ні науково розроблених програм, тому їх робота була малопродуктивною. Їх члени жили далеко від наукових центрів і на короткий час об'єднувалися лише на період археологічних з'їздів, де в метушні не встигали багато зробити. Київ мав у цьому відношенні переваги: тут діяли вищі навчальні заклади, вчені товариства, архіви, музеї, бібліотеки тощо. Внаслідок заснування Вченої архівної комісії, вважав І. Каманін, з'явилася б можливість поставити розгляд і розробку архівного матеріалу на належну висоту та уникнути недоліків праці архівних комісій в далеких містах.

І. Каманін навів класифікацію писемних пам'яток, які, на його погляд, поділяються на дві нерівні групи. 1. Пам'ятки юридичні, що зберігаються в адміністративних та судових установах Південно-Західного краю. Вони висвітлюють усі сторони суспільного і народного життя, тому всі архіви цих установ однаково важливі для науки, – від архівів волосних правлінь до архівів губернських установ. Для розгляду їхніх справ потрібні знання права: державного, фінансового, поліцейського, карного, цивільного, церковного тощо. 2. Менша група – це пам'ятки наукової та красної літератури, для розгляду та вивчення яких потрібні знання мистецькі, історико-літературні, філологічні, філософські та інші.⁶

Відповідно, Вчена архівна комісія повинна мати у своєму складі представників обох спеціальностей, а сам архів складатися з двох відділень: історико-юридичного та історико-літературного. До участі в її роботі мали намір запросити професорів юридичного та історико-філологічного факультетів Університету св. Володимира, членів Київського юридичного товариства, професорів Київської духовної академії, членів Тимчасової комісії для розгляду давніх актів і чиновників Центрального архіву давніх актів, членів Історичного товариства Несторалітописця, Воєнно-історичного і Церковно-археологічного товариств, викладачів середніх навчальних закладів; начальників установ, що мають архіви, що підлягають розгляду; нотаріусів при Окружних судах, архіваріусів і чиновників урядових установ, які цікавляться розглядом та дослідженням старовинних справ; приватних осіб, які переймаються завданнями Вченої архівної комісії. І. Каманін зауважив, що йому можуть дорікнути, начебто пропонованих осіб забагато, “але лише з багатьох запрошених, може, знайдеться хоч кілька обраних”.⁷

Він визначив завдання діяльності комісії: 1. Друкування збережених або нових описів старовинних справ архіву кожної урядової установи. Причини: а) якщо архів ніколи не знищував своїх справ, то друковані описи полегшать розгляд справ одночасно кількома фахівцями; б) після знищення непотрібних справ описи покажуть те, що було, а іноді й замінять собою знищене, а це може бути важливо за вказівкою на факт та на ім'я діючої особи; в) описи набудуть статистичного значення для того чи іншого явища суспільного життя, наприклад, справу про яку-небудь незначну крадіжку знищено, але дуже важливо навіть число таких справ. Описи можуть надрукувати власне установи, кожна для свого архіву, частину – Вчена архівна комісія, як виняток, їх можна опублікувати у неофіційній частині губернських відомостей. Таким чином, надруковані описи згодом самі набудуть значення історичного матеріалу, особливо якщо це описи давно зниклих за певними обставинами архівів.

2. Розробка наукових програм, згідно яких одні справи буде призначено до тимчасового або довічного зберігання, інші – знищуватися.

3. Розробка програми наукового розподілу архівного матеріалу, в тому ж архіві Вченої архівної комісії, який з часом служитиме місцем для занять місцевих учених і практичних робіт учнівської молоді.

4. Організація вищезгаданого наукового архіву, який безпідставно називають історичним, бо саме в понятті “архів” полягає його історичність.

Архіви пропонувалося поділяти на дві групи: 1) довідкові архіви, необхідні для діловодства в урядових установах; 2) наукові архіви, в яких зберігатимуться лише справи наукового значення. Створити саме такий архів вважалося обов'язком Вченої архівної комісії.

5. Найважче завдання – це розбирання старих архівів, які зберігаються в хаотичному стані без описів, або їхні описи не відповідають дійсному розміщенню справ. Слід спочатку розробити систему їх огляду, а потім програму з відбору справ.

6. До всіх справ слід було скласти два описи: а) хронологічний, згідно переліку установ, з яких надійшли справи. Його треба писати в зошитах, в порядку розміщення справ на полицях та в ящиках і супроводжуватися в кінці іменним і географічним покажчиками; б) систематичний опис слід здійснювати на картках, згідно наукових тем, до яких можна віднести справи. Визначення таких тем – дуже важливе завдання Вченої архівної комісії.

Одним з джерел надходження коштів комісії є видача витягів зі справ. І. Каманін також вважав, що комісія повинна видавати журнал або інше періодичне видання.

Вчену архівну комісію мали намір організувати за зразком учених товариств: почесні та дійсні члени, кореспонденти і змагателі; далі перебувати під опікуванням генерал-губернатора та головуванням губер-

натора і його заступника, двох товаришів голови, які завідують відділами і мають при собі секретарів.

На своїх періодичних засіданнях комісія повинна заслуховувати такі доповіді: 1) з розгляду архівів, складання описів і систематизації карток; 2) з опрацювання самого матеріалу (тобто доповіді наукового характеру).

Вчена архівна комісія могла створювати зі своїх членів тимчасові підкомісії з певними специфічними функціями. І. Каманін вважав вельми необхідним створення при комісії Археологічного інституту для теоретичної підготовки осіб, які бажають присвятити себе архівній справі⁸.

Думка про інститут висловлювалася і раніше деякими членами Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, які брали за зразок подібний інститут у Санкт-Петербурзі. Зазначимо, що Археологічний інститут, вищий навчальний і дослідний заклад, через кілька років з'явився у Києві. Його було засновано у серпні 1917 р. з дозволу Тимчасового уряду, офіційно відкрито 3 листопада 1918 р. Він ставив за мету “вивчення місцевого краю в художньому й археологічному відношенні – з одного боку та підготовку учених археологів, архівознавців та бібліотекознавців – з другого”⁹. У ньому викладало чимало членів Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, зокрема М. Довнар-Запольський, Ф. Ернст, І. Каманін, О. Левицький, А. Лобода, Г. Павлуцький, Д. Щербаківський¹⁰.

Київська вчена архівна комісія, на думку І. Каманіна, могла стати обласною для губерній Південно-Західного краю, або для губерній Київського навчального округу. Аналогічною була пропозиція покійного директора Московського архіву Міністерства юстиції Д. Самоквасова у праці “Про реформу архівної справи в Росії”, причому малося на увазі не тільки керівництво архівною справою з боку обласних Учених архівних комісій, але й концентрація матеріалу: стародавній слід передавати до обласних архівів, а новіший залишати в губерніях до закінчення певного терміну, наприклад, 50–100 років¹¹.

Одночасно з роботою з організації губернської Вченої архівної комісії у лютому 1912 р. Розпорядчий комітет створив архівну комісію Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва на чолі з І. Каманіним. Було вирішено шляхом розсилання опитувальних листів у Київській, Волинській та Подільській губерніях, з'ясувати, де і які є архіви, у якому вони стані, де їх розміщено (в мурованому чи дерев'яному будинку, теплому чи холодному), якого змісту документи зберігають. Секретар Ради Б. Стеллецький запропонував для з'ясування питання відрядити на місця уповноважених членів архівної комісії¹². Збереглося одне з повідомлень 1913 р. Старший радник П. Тимошок написав товариству про справи будівельного відділення Уманських

військових поселень, що зберігалися на стайні пожежної команди та про архів Уманського собору. Керівництво товариства звернулося до голови Уманського відділення з тим, щоб впевнитися в збереженості справ і впорядкувати їх¹³.

19 березня 1912 р. Рада заслухала доповідь І. Каманіна “Про організацію комісії з охорони писемних пам’яток” при товаристві. Під її відання підлягали архіви урядових і громадських установ, а також приватних осіб тих губерній, на які поширювалася діяльність товариства. Вчений пропонував назвати її “археографічною” або “архівною”¹⁴. Її завдання він визначив таким чином: збирання, зберігання, опис, видання та дослідження писемних пам’яток.

Обов’язки комісії: а) реєстрація архівів урядових і громадських установ, приватних осіб; збирання про них та їхній зміст найдокладніших відомостей; б) зносити через Розпорядчий комітет з цими установами і особами відносно розбору їхніх архівів; в) відрядження членів комісії для розгляду архівів на місцях; г) опрацювання описів справ, призначених на знищення; відбір тих, які мають наукове значення і підлягають зберіганню, згідно з виробленими програмами розгляду архівів; д) розробка програм для опрацювання архівів з метою виділення з них тих справ, які мають наукове значення і підлягають зберіганню, визначення наукової цінності юридичних документів або рукописів історико-літературного змісту, які будуть пропонуватися товариству для придбання приватними особами; е) вжиття заходів з доставки і зосередження відібраних старовинних справ, що мають наукове значення, для зберігання їх в архівах історико-юридичного і історико-літературного відділень комісії та розробка інструкцій для діяльності архівів; ж) визначення системи розміщення справ, отриманих для зберігання в архівах комісії; з) визначення системи складання описів цих справ у хронологічному і систематичному розрізах з покажчиками до них; і) нагляд за друкуванням описів старих та нових справ архівів різних установ і осіб, також власне друкування, якщо окремі описи не можна надрукувати коштом самих установ і осіб; к) піклування науковим опрацюванням архівного матеріалу; л) участь у клопотаннях товариства щодо видання відповідного часопису або періодичного органу; м) нагляд і керування впорядкуванням архівів установ і приватних осіб, коли б такі зажадали вказівок комісії; н) підготовка відомостей про діяльність комісії для підготовки загального річного звіту товариства; о) ведення господарства архівів разом з Розпорядчим комітетом; п) організація засідань комісії для розгляду питань (щотижня)¹⁵.

Київська комісія з охорони писемних пам’яток набувала статусу обласної і була зобов’язана визначити свої відносини з губернськими вченими архівними комісіями того району, на який поширювалася діяльність Київського товариства охорони пам’яток старовини і мистецтва.

Значне подрібнення історичного матеріалу при зберіганні його в місцевих архівних комісіях дуже перешкоджало вивченню історії краю в широких межах; тому пропонувалося його зосередити в загальному для всіх культурному і науковому центрі, в його обласному архіві. Крім того, невелика кількість наукових сил у губернських комісіях не мала можливості використовувати весь зібраний у губерніях матеріал.

Київський обласний архів, розробляючи та виконуючи сувору наукову постановку архівної справи, мав підтримував і давав поради губернським комісіям для однакового і доцільного ведення останніми архівної справи. Члени губернських комісій могли бути членами обласної і навпаки. Вони б обмінювалися протоколами і міркуваннями щодо постановки архівної справи. Обласна комісія могла надислати до губерній архівні справи на певний термін.

Губернська архівна комісія у своїй губернії мала здійснювати розгляд архівів і збирання архівів за програмами, розробленими обласною комісією. Зібраний матеріал пропонувалося систематизувати за двома групами: 1) старовинні справи центральних губернських установ, які обов'язково надсилаються для зберігання до обласного архіву; 2) старовинні справи повітових урядових і приватних установ та справи волосних правлінь, які зосереджено в губернських комісіях для зберігання в їхніх архівах, тому що в історичній науці відчувалася велика потреба в опрацюванні місцевої історії дрібних адміністративних одиниць. Діячі архівної справи могли організувати архівні з'їзди¹⁶.

Наприкінці доповідач зробив висновок: "Встановлюючи вказані відносини Київської обласної архівної комісії до губерній, Рада Товариства далека від думки підпорядкування їх собі і має на увазі лише наукові інтереси російської області та губернської історії, з яких потім має скластися загальна історія Російської Держави, – має на увазі об'єднати наукові провінційні сили і спрямувати їх на розробку таких сторін і фактів життя краю, які вислизають від уваги губернських наукових сил, але відгукуються, як биття пульсу, в центрі обласного життя; взаємно і губернські комісії мають висунути такі питання місцевого життя, про важливість яких центр і не підозрює"¹⁷.

Під час обговорення доповіді І. Каманіна Б. Стеллецький звернув увагу на військові архіви, тому що до 1867 р. існувало розпорядження про те, щоб військові частини при пересуваннях здавали свої архіви на зберігання до поліцейських управлінь та інших урядових установ за місцем квартирування. Рада вирішила додати до відання архівної комісії реєстрацію, приведення до ладу і розгляд військових архівів, що осіли у зазначених установах.

16 березня 1913 р. Розпорядчий комітет Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва ухвалив організувати тимчасову Вчену архівну комісію у Києві для розгляду старих справ, що підля-

гають знищенню з архівів Києва і губерній Південно-Західного краю. До складу комісії входили: а) особи, присутність яких обов'язкова за існуючим законоположенням; члени Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва та інших учених товариств, зокрема: Нестора-літописця, Церковно-археологічного, Тимчасової комісії для розгляду давніх актів, Київського центрального архіву. Було рішення також звернутися до вчених архівних комісій Чернігова і Кишинєва з проханням надіслати їхні видання. Члена Ради О. Левицького просили розробити організаційні засади та програму діяльності Київської (тимчасової) вченої архівної комісії. Міністру внутрішніх справ Російської імперії і директору Імператорського археологічного інституту у Санкт-Петербурзі надіслали проект законоположення про створення у Києві під наглядом генерал-губернатора Вченої архівної комісії для губерній Південно-Західного краю. Відповіді про згоду на заснування комісії одержали: від інституту – 3 грудня 1913 р., від міністерства – 2 січня 1914 р. Розпорядчий комітет товариства охорони пам'яток на засіданні від 20 січня 1914 р. вирішив намітити склад комісії, програму діяльності та найближчі її задачі, а також повідомити установам і організаціям краю про її відкриття¹⁸. Установчі збори комісії відбулися 20 лютого 1914 р. Розробку проекту діяльності доручили спеціальній підкомісії у складі: голова – М. Довнар-Запольський, секретар – О. Мердер, члени: В. Данилевич, І. Каманін, Д. Меньшов, Є. Сташевський, А. Стороженко і Ф. Титов. На загальних зборах 28 березня було затверджено проект і обрано керівництво комісії.

Її попечителем став Київський, Подільський та Волинський генерал-губернатор Ф. Трепов – почесний голова Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, головою – В. Іконников, заступниками: В. Завитневич, М. Довнар-Запольський, Ф. Титов і М. Ясинський. Члени Ради комісії – І. Каманін та О. Левицький, скарбник – О. Мердер. Членами-засновниками вважалися 55 членів. Серед них відомі вчені та діячі культури, зокрема: М. Біляшівський, К. Болсуновський, М. Владимирський-Буданов, О. Гіляров, С. Голубєв, В. Данилевич, Л. Добровольський, Д. Дорошенко, О. Ертель, Г. Павлуцький, М. Петров, Б. Стеллецький, В. Хвойка, Д. Щербаківський. Щорічні звіти про свою діяльність комісія подавала Імператорському археологічному інституту.

Відразу було проведено організаційні заходи: розіслано пропозиції посадовим особам про вступ до комісії. До начальників Подільської та Волинської губерній написано звернення з пропозицією відкрити відділи Київської вченої архівної комісії у підпорядкованих їм губерніях. У відповідь Волинський губернатор повідомив про розпочату роботу з організації відділу.

Комісія розпочала роботу зі збору, розгляду, впорядкування архівних справ та документів з місцевих архівів Київської, Подільської та

Волинської губерній, призначених до знищення. Згідно з програмою її діяльності, для зосередження та довічного зберігання різноманітних архівних справ і документів, непотрібних для поточного діловодства, з дня завершення яких минуло десять років і які мають історичне, наукове, побутове, літературне або інше значення, при Київській вченій архівній комісії було засновано історичний архів для зазначених губерній, незалежний від Київського центрального архіву давніх актів при Університеті св. Володимира. Тимчасово йому відвели приміщення при Центральному архіві. Планувалося також збирати фольклорні матеріали (місцеві прислів'я, легенди, казки, пісні тощо) і видавати власні "Праці". У травні 1914 р. комісія розглядала питання про створення своїх відділів у Кам'янці-Подільському (Подільський) і Житомирі (Волинський), надалі планували створити їх і в інших містах.

Відразу активно почалася робота в місцевих архівах і покладено початок власному архіву. І. Каманін працював з 1914 р. в архіві Київської казенної палати, звідки до архіву вченої комісії передали десять в'язок справ кінця XVII ст., серед яких були дві книги так званого Рум'янцевського опису Малоросії Київського і Переяславського полків та 326 справ за 1810–1848 рр. 1137 справ І. Каманін вважав за можливе знищити. Було розпочато складання систематичного карткового каталогу опису справ казенної палати за XVIII ст. О. Мердер розглядав архів Київської міської поліцейської управи за 1876–1900 рр. і відібрав для зберігання 1409 справ із 3269 розібраних. Там він знайшов жалувані грамоти Києву від короля Владислава IV (1645 р.) та від російського царя Олексія Михайловича (1654 р.), грамоти київським війтам XVII–XVIII ст., які потім передав до архіву вченої комісії, хоча вони збереглися не в повному вигляді, – у деяких було вирізано підписи, відірвано печатки¹⁹. Вченій архівній комісії надіслали описи нарядів і книг приставів різних повітів Подільської та Волинської губерній за 1890–1900 рр., їх розглядали: Л. Добровольський, О. Левицький, П. Смирнов і Ф. Титов. Після їхньої доповіді Рада ухвалила рішення про повернення описів начальникам губерній з проханням передати їх на розгляд відділів Київської вченої архівної комісії, які створювалися в губерніях.

В період з 18 листопада 1914 р. до 12 травня 1915 р. канцелярія Київського, Подільського і Волинського генерал-губернаторства передала Київській вченій архівній комісії 19 історичних документів, зокрема, Універсали гетьманів І. Мазепи від 1 серпня 1707 р. та І. Скоропадського 1716 р.; грамоти царя Олексія Михайловича, короля Владислава IV 1642 р., імператриць Анни Іоаннівни 1733 р. (дві одиниці) та Єлизавети Петрівни 1742 р. і 1755 р., указ Київського намісницького правління 1785 р. і прохання до нього про прийняття на службу 1785 р. та ін.²⁰

Фінансові труднощі та Перша світова війна стали на заваді діяльності комісії. Їй не вдалося налагодити видавничу діяльність, розгорну-

ти широкомасштабну роботу зі збору архівних документів. З початком війни припинила роботу і архівна комісія Київського воєнно-історичного товариства, з яким тісно співпрацювало товариство охорони пам'яток. Але розроблені їх членами засади архівної справи, створення крайового та воєнно-історичного архівів не були марними. Вони знайшли продовження в діяльності відповідних органів влади в період Української революції 1917–1920 рр., яку досить ґрунтовно проаналізувала архівознавець І. Матяш¹.

З формуванням радянської системи державних пам'ятоохоронних органів попередні громадські структури припинили своє існування. У 1920 р. музейні та бібліотечні колекції Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва було передано Українському науковому товариству у Києві, а архівні – націоналізовано.

Таким чином, на початку ХХ ст. постановка архівної справи викликала занепокоєння науковців, які ставили на порядок денний питання про зберігання та опрацювання документальних джерел. Працею членів київських громадських структур (зокрема, товариства охорони пам'яток) у 1910-х рр. було закладено основи розвитку архівної справи в Україні. Основними напрямками цієї діяльності були такі: виявлення і наукова оцінка архівних документів державних установ, призначених до знищення, відбір, опис і зберігання виявлених серед них цінних матеріалів; виявлення, реєстрація і опис цінних приватних архівів; розробка наукових засад архівної справи, а саме: визначення критеріїв поцінування документальних матеріалів, принципів систематизації, каталогізації, опису, умов зберігання архівних джерел; формування централізованої системи архівних установ – від заснування центральної архівної інституції в краї до створення розгалуженої мережі архівних установ; дослідження і публікація архівних джерел; підготовка фахівців-архівознавців; залучення до зберігання та вивчення документальних пам'яток широкого громадського активу.

Підкреслимо, що Київське товариство охорони пам'яток не створило власний архів історичних документів, але виступило засновником Київської вченої архівної комісії і відіграло значну роль у розробленні теоретичних засад вітчизняного архівознавства (насамперед, працями І. Каманіна), організаційної структури архівної галузі, формуванні ставлення суспільства і державних органів влади до архівних документів, як до цінних історичних пам'яток, що потребують охорони, вивчення та введення до широкого суспільного й наукового обігу.

¹ Митюков О. Г. З історії архівів України (від найдавніших часів до початку ХХ ст. // Архіви України. – 1991. – № 2. – С. 37.

² Докладніше про діяльність комісії див.: Журба О. І. Київська археографічна комісія. 1843–1921: Нарис історії діяльності. – К.: Наук. думка, 1993. – 186 с.

³ *Войцехівська І., Семергей О.* Губернські вчені архівні комісії в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) // Київська старовина. – 1995. – № 6. – С. 105–112; *Симоненко І. М.* Губернські вчені архівні комісії в Україні: Історіографічний огляд і бібліографічний покажчик / Український НДІ архівної справи та документознавства, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2003. – 132 с.

⁴ Устав Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К., 1910. – С. 3.

⁵ Центральний державний історичний архів України в Києві (далі – ЦДАК України). – Ф. 725, оп. 1, спр. 3, арк. 24, 126.

⁶ *Каманин І.* Записка об учреждении в Киеве Ученой архивной комиссии // Военно-исторический вестник. – 1912. – № 1. – С. 131–133.

⁷ Там само. – С. 135.

⁸ Там само. – С. 135–136.

⁹ *Матяш І.* Перший український осередок підготовки архівістів (до 80-ліття Київського археологічного інституту) // Київська старовина. – 1998. – № 6. – С. 53.

¹⁰ Там само. – С. 53–73.

¹¹ *Каманин І.* Записка... – С. 136–137.

¹² ЦДАК України, ф. 725, оп. 1, спр. 43, арк. 47, 58–59.

¹³ Там само, спр. 3, арк. 118.

¹⁴ Там само, арк. 76.

¹⁵ Там само, арк. 76–77.

¹⁶ Там само, арк. 77–78.

¹⁷ Там само, арк. 78.

¹⁸ Там само, спр. 43, арк. 119, 120, 125, 177, 179.

¹⁹ *Симоненко І.* Київська вчена архівна комісія // Київська старовина. – 2000. – № 4. – С. 140–150.

²⁰ ЦДАК України, ф. 1073, оп. 1, спр. 27, арк. 1.

²¹ *Матяш І.* Архівна справа в Україні 1917–1921 рр.: особи, події, здобутки // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 1998. – С. 4–10.

Рассмотрена архивная деятельность Киевского общества охраны памятников старины и искусства, нацеленная на формирование централизованной системы архивных учреждений, разработку теоретических начал архивоведения Украины, сохранение документальных памятников.

Ключевые слова: Киевское общество охраны памятников старины и искусства; Киевская ученая архивная комиссия; архивное дело; документальные памятники.

Here is considered the archival work of the Kiev Society for the Protection of monuments of antiquity and art, aimed at forming a centralized system of archival institutions, the development of theoretical principles of archive work in Ukraine, preservation of documentary attractions.

Keywords: Kyiv Society for the Protection of monuments of antiquity and art; Kiev Scientific Archive Commission; archive work, documentary attractions.